

Dimitris Xygalatas

A RÍTUSOK EREJE

*Modern emberek
ősi szokásai*

Open Books

I.

A RITUÁLIS PARADOXON

A Pireuszról érkező napi kompjárat megérkezik Tinosz, az Égei-tenger egyik apró görög szigetének kikötőjébe. A vízparton sorakozó fehérre meszelt kockaházak élesen elütnek a mögöttük húzódó barna domboktól. Néhány teherautó és személyautó hajt le az alsó fedélzetről, miközben a hajóhídon turisták özönlenek lefelé. A dokk mellett taxisofőrök és utazási irodák alkalmazottai tolonganak, kezükben valamelyik hotel táblájával, míg mások kiadó szobákat reklámoznak. A városnéző turisták hamar továbbállnak, többnyire a helyi strandok és múzeumok felé veszik az irányt. Ezzel a kikötő hangulata merőben megváltozik.

A többi látogató, többségük feketében, más ritmusban mozog. Ünnepelesnek és céltudatosnak tűnnek. Miután összegyűltek a rakparton, egymásután négykézlábra ereszkednek, és így indulnak el a város főutcáján. Néhányan hasra vágódnak, és a könyöküket használva haladnak előre. Mások keresztbe fekszenek az utcán, és erőfeszítést nem kímélve, a testüket csavarva, tekerve, a könyökükre támaszkodva vonszolják magukat fel a meredek emelkedőn. Az egyik asszony hanyatt dől, és

két férfi a kezénél fogva húzza tovább. Vannak olyanok is, akik kisgyermekkel a hátukon négykézláb mászva teszik meg az utat.

Nyár közepe van. Alig van árnyék, a macskakővel kirakott utcára tűz a nap. Ahogy a zarándokok araszolnak felfelé a meredek emelkedőn, a helyszín egyre inkább emlékeztet egy csatatérre: vérző térdek és könyökök, megperzselődött kezek és lábak, lehorzsolts testek és szenvedő arcok. Sokan összeesnek a hőségától és a kimerültségtől. De nem adják fel. Kísérő családtagjaik sietnek oda hozzájuk, hogy vízzel kínálják őket, és amint magukhoz térnek, folytatják az útjukat felfelé.

Úti céljuk a tinoszi ortodox Miasszonyunk-templom. A domb tetején magasodó lenyűgöző templom teljes egészében a közeli Délosz szigetéről származó fehér márványból készült. Távolról a homlokzata, amelyet boltíves oszlopcsarnok, faragott baluszterek és díszes ablakok tarkítanak, olyan, akár a legfinomabb hímzett csipke. A legenda szerint 1823-ban egy régi ikon került elő a földből, miután egy helyi apáca a festmény helyét álmában megpillantotta. A csodatévő ikon elhelyezésére épített templom nagyon hamar jelentős zarándokhellyé vált. A világ minden sarkából, évről évre csodáért járulnak elé az emberek.

Miután a zarándokok négykézláb felérnek a domb tetejére, még két márványlépcsőt le kell küzdeniük, hogy leróhassák tiszteletüket az ikon előtt. A páratlan részletességgel kifaragott alkotás az angyali üdvözetet ábrázolja. A jelenet azonban alig látható, mivel a képet teljes egészében eltakarják a látogatók által adományozott ékszerek. A mennyezetről több száz, ezüsből

készült áldozati ajándék lóg alá, fogadalmakra és csodákra emlékeztetve. Egy szív, egy láb, egy szempár, egy bölcső, egy hajó figurája.

Bármilyen értelmetlennek is tűnik ez a fajta önsanyargatás, hasonló gyakorlatok a világ minden táján előfordulnak. A Közel-Keleten a síita muszlimok késekkel, kardokkal kaszabolják össze a testüket, Huszein imám mártírhalálára emlékezve. A Fülöp-szigeteken a katolikus hívők szögeket vernek a tenyerükbe és a lábfejükbe, hogy felidézzék Jézus Krisztus szenvedését. Thaiföldön a taoisták, a kínai istenségek tiszteletére rendezett Kilenc Császár Istenek fesztiválját úgy ünneplik, hogy saját vérüket ontják, és a késektől és a nyársaktól kezdve a szarvasagancsig és esernyőig szinte bármivel átdöfik a testüket. Mezo-Amerikában a maják vérengző szertartásokat tartottak, amelyek keretében a férfiak a tüskésrája tüskéjével szúrták át a péniszüket. A mai Egyesült Államokban pedig az Appalache-hegység déli részéhez tartozó államokban pünkösdisták táncolnak teljes eksztázisban templomaikban, mérges kígyókkal a kezükben. A farkuknál fogva lóbált kígyók bármikor megmarhatják őket – és gyakran meg is teszik. Több mint száz halálos esetet dokumentáltak már. Ám mivel ezek a szertartások gyakran titokban zajlanak, a valós számok ennél jóval magasabbak lehetnek. Ralph Hood szociálpszichológus szerint, aki ezeket a közösségeket tanulmányozza: „Bármelyik kígyótartó templomba belépve, sorvadt kezű és hiányzó ujjú emberekkel találkozhatunk. Minden kígyótartó család elszenvedett már ilyesmit.”¹

A világ más részein az emberek kevésbé fájdalmas, ám ugyanúgy sokat követelő rítusoknak vetik alá ma-

gukat. A tibeti szerzetesek évtizedeket töltenek meditációs technikáik tökéletesítésével, elzárkózva a világtól, a csendes elmélkedésnek szentelve életüket. A muszlimok világszerte a ramadán hónapja alatt hajnalhasadtától alkonyatig megvonják maguktól az ételt és a vizet, az indiai esküvői szertartások pedig akár egy teljes héttig is eltarthatnak. Az előkészületek több hónapot vesznek igénybe, és több száz vagy akár több ezer vendéget is meghívnak. A költségekbe egy átlagos család bele is rokkanhat. A Progresszív Vidéki Vállalkozások és Szociális Jóléti Intézet (egy helyi nem kormányzati szervezet) szerint, az indiai háztartások több mint hatvan százaléka fordul hitelezőhöz, hogy finanszírozni tudja gyermeke esküvőjét, sok esetben uzsorakamatra. Azok, akik nem tudnak máshogy garanciát vállalni ezeknek a kölcsönöknek a visszafizetésére, gyakran szolgástorba kényszerülnek, így törlesztve adósságukat.²

Eddig csak vallási szertartásokat említettem, pedig a rítus gyakorlatilag az összes társadalmi intézményünk működését végigkíséri. Gondoljunk csak a bíróra, amint felemeli a kalapácsát, vagy az újonnan választott elnökre, amikor leteszi a hivatali esküjét. Jelen van a hadseregben, a kormányok és vállalatok életében, a beavatási rítusokban, a felvonulásokon és az elköteleződés sokat követelő megnyilvánulásaiban. Élnek vele a sportolók, akik rendre ugyanazt a zoknit viselik a fontos mérkőzéseken, és a szerencsejátékosok, akik megcsókolják a kockát, vagy a szerencsét hozó kabalájukat szorongatják a kezükben, amikor nagy a tét. És a hétköznapi életben is mindannyian gyakoroljuk, amikor felemeljük a poharunkat, hogy tósztot

mondjunk, vagy amikor részt veszünk egy diplomaosztó vagy születésnap ünnepségen. A rítus iránti igény ősi, és mint látni fogjuk, kulcsszerepet játszott az emberi civilizációban.

De mi késztet bennünket arra, hogy kövessük ezeket a szokásokat, amelyek valós árat követelnek tőlünk, anélkül, hogy nyilvánvaló előnyökkel járnának? És miért tartjuk a rítusokat olyan fontosnak, még akkor is, ha a céljuk korántsem egyértelmű?

Néhány évvel ezelőtt, amikor cserediákként Dániában éltem, ellátogattam a Ny Carlsberg Glyptotekbe, ami egy lenyűgöző múzeum Koppenhágában. Miközben az antik gyűjtemények között bolyongtam, amelyek az ókori mediterrán kultúrákból származó tárgyakat mutattak be, amerikai régészhallgatók egy csoportjába botlottam. Az oktatójuk, egy magas, energikus, középkorú nő, a kiállítási tárgyról mesélt nekik. A lelkesedése ragályosnak tűnt, és a diákok érdeklődve hallgatták. Úgy döntöttem, hogy csatlakozom hozzájuk, és kihasználom az ingyenes tárlatvezetést.

A professzor az úgynevezett szókratészi módszert alkalmazta: ahelyett, hogy pusztán előadást tartott volna a diákoknak, kérdéseket tett fel nekik, hogy tesztelje a már meglévő tudásukat, és segítsen nekik új következtetéseket levonni. Miután rámutatott egy sor különböző tárgyra, és megvitatta diákjaival azok eredetét és rendeltetését, végül egy furcsa formájú, az ókori Görögországból származó agyagedényhez lépett.